

ROSTÁS PÉTER

A százéves Fővárosi Múzeum

Az 1907-ben megnyitott Fővárosi Múzeumot a „múzeumcsinálásnak” egy majdhogynem „tudományelőtti” módján, a személyes lokális kötődés és a múlt nemcsak-tudósi megközelítésével alapították. Ennek felidézése a posztmodern muzeológia korában különösen tanulságos. A Kiscelli Múzeum „Főváros régisége” című, 2003-ban megnyílt új állandó kiállításának rendezésekor ezekre a tanulságokra támaszkodtunk. A múzeum a saját műtárgyait önönmagában is értéknek tekintett hosszú történetén mintegy átszűrve, erre is reflektálva, és ezáltal a bemutatott tárgyakat is némileg átértelmezve állította ki.¹

A Fővárosi Múzeum alapításának ötletét az 1885. évi Országos Kiállítás adta. Budapest itt önálló pavilont épített, egy kis fa épületet, amelyben a városi adminisztráció mutatta be magát: az egyes ügyosztályi hatáskörök szerint tagolt kiállítás voltaképpen a hivatal működéséről adott jelentés volt. A városi földmérésügy, a csatornázások és a dunai védművek, az építésügy, a tűzoltóság, a vízművek, az egészségügy, a tanügy, stb. dokumentumai voltak láthatók.²

A Gerlóczy Károly alpolgármester által benyújtott javaslatban a leendő múzeum épületeként az 1885-ös kiállítás műcsarnoka, azaz a mai Palme-ház szerepelt.

¹ A főváros régisége 1780–1873. Közterek és magánterek 1873–1940. Szerk. Rostás Péter – Erdei Gyöngyi. Bp. 2004.

² Lenkei Andorné: A Budapesti Történeti Múzeum kialakulása. In.: Tanulmányok Budapest Múltjából XII. (1957), 504 – 513; K. Végh Katalin: A Budapesti Történeti Múzeum az alapítástól az ezredfordulóig. Bp. 2003. 14.

A ma teljesen elhanyagoltan, végóráit élő neoreneszánsz épületet Pfaff Ferenc tervezte és a Gregersen Guilbrand cég kivitelezte, a majolika díszítéseket és vázákat a pécsi Zsolnay-gyár szállította.³

Budapest Főváros Tanácsa végül 1887. október 20-án hozott határozatot a múzeum létesítésére ebben az épületben. A múzeum tényleges berendezése azonban csak az 1896-os millenniumi kiállítás után kezdődött, ahol a főváros ismét önálló pavilonnal lépett színre. Ennek a tárlatnak az üzenete is ugyanaz volt, mint 1885-ben: a főváros ügyosztályai adtak ekképp számot saját tevékenységükről.

E két „előtárlat”-tal szemben, amelyek a város felépítéséről adott képet, az első fővárosi múzeumi kiállítás a város lebontásáról és eltűnéséről szólt.

Mi történt 1896 és 1907 között? Mi magyarázza az új irányt?

Budapest világvárosi fejlődésének kezdőpontját a kortársak az alkotmány visszaállításának évéhez, 1867-hez kötötték. A fejlődést egészen az 1890-es évek végéig egyöntetű lelkesedés kísérte, úgy a hírlapi irodalomból, mint a városháza által kiadott visszatekintésekből dagadó büszkeség és önbizalom olvasható ki. Ám éppen a múzeum létrehozásának operatív szakaszában, 1897 és 1900 között egyfajta megtorpanás észlelhető. A város addig póriásnak, vidékiesnek és unalmasnak érzett múltja iránt mintha fájdalmas nosztalgia ébredt volna. És persze a lebontott városrészek helyébe épülő újat nem fogadta már osztatlan lelkesedés. A századfordulót követően sorozatban olvasunk szkeptikus jegyzeteket a város fejlődéséről: „Legtöbb régi épület az utóbbi évtizedekben pusztult el a kor mohó rombolása következtében...”⁴ vagy: „Olyan mohósággal, olyan sietséggel ettük meg a régi Budapestet, hogy gyomrunkat okvetlen el kellett rontanunk”⁵. A magyar közbeszédben ekkor merült föl az a modernitás előtti városkép és városi élet utáni visszavágyódás, a XIX. század végének civilizációkritikájában oly kedvelt téma. Közép-Európában ekkor bukkan fel először (de nem utoljára) a biedermeier kultusza. Az Alt-Wien, Alt-Berlin, Alt-München vagy a régi Hamburg polgári kö-

³ Balogh Vilmos-Gelléri Mór-Toldy Ferenc: Kiállítási kalauz, Bp. 1885. 162.

⁴ Archaeológiai Értesítő, 1907. 383. x.y.: A Budapest Székesfővárosi Múzeum.

⁵ Interieur. 1912. 36. gTobogány [Kovács Béla]: Városrendezés.

zössége, egységes városképe és homogénnek gondolt erkölcsé utáni nosztalgia Budapesten ráadásul összekapcsolódott a régi pesti Belváros szinte teljes megsemmisítésével. Az e fölött érzett elkeseredés és megdöbbenés, illetve az eltűnő városképhez való ragaszkodás részeként értelmezhető a Fővárosi Múzeum gyűjteményének megalapozása és a 100 éve megnyitott első kiállítás.

A Fővárosi Múzeum első igazgatójának, Kuzsinszky Bálintnak a századfordulás tevékenysége kevés figyelmet kapott a magyar muzeológia-történetben. Pedig ama tíz év, amely alatt lényegében egyedül gyűjtötte és rendszerezte a múzeum anyagát, majd állította állandó kiállítását, igen tanulságos. A millennium után a múzeumba elsősorban a két nagy országos kiállítás fővárosi anyagát szánták, azaz az 1867-től tartó városi fejlődés mindenféle emlékeit, új középületek gipszmodelljeit (Bazilika, Ferenc József laktanya, stb.), a város működéséről szóló grafikonokat, stb. A kinevezett igazgató, aki sem hivatásos várostörténész, sem múzeumi szakember nem volt, nyomban 1897-ben más irányt szabott. Figyelmét elsősorban a veszélyeztetett régi város és kevésbé a robbanásszerűen fejlődő modern Budapest kötötte le. „Látva, hogy Budapest a legújabb időben mily rohamosan veszti régi jellegét, úgy hogy néhány év múlva a régi Pest Buda még a mai nemzedék emlékezetében is elhomályosul, annyi érdekes épület (pld a Grassalkovich palota) elpusztulása után a jelenkor erkölcsi kötelességének ismertem fel, hogy legalább a Belvárosnak az Eskütéri híd építése következtében lebontandó része illő módon örökíttessék meg, mint olyan melyhez nemcsak a legtöbb történeti reminiscencia fűződik, hanem a mely a mai napig még leginkább megőrizte a régi Pest jellegét is.

A midőn tavaly a bontás megkezdéséről értesültem, attól már csak néhány hét választott el. Nem akarva tehát egy perczet sem mulasztani, a saját iniciatívámból és rizikomra belefogtam a lebontandó házak gipszmodelljének elkészítéséhez, meg lévén győződve, hogy a reproductio ezen módja a legtökéletesebb.” – írja Kuzsinszky a budapesti tanácsnak 1898. február 17-én.⁶ Elszántan mentett: a lebontásra ítélt pesti Belváros soktucatnyi házáról egyenként, a régi városházáról

⁶ Budapesti Történeti Múzeum (BTM). Adattár. 5/1898.

a minél nagyobb hitelesség kedvéért mérnöki felmérések és fotók felhasználásával gipszmakettet készítettett. Sebteben listát állított össze a város legveszélyeztetettebb házairól, ezekről Weinwurm Antal fényképésztől rendelt fotókat.⁷ Kuzsinszky nem lelkesedett a liberális hegemoniájú budapesti urbanizációért. Gyűjteményalapító tevékenységét a személyes fájdalomként is megélt pusztítás közepette a város múltja dokumentálásának szentelte. Sőt, a világvárosi fejlődés emlékeit kifejezetten elkülönítette a régi Pest-Buda megmentett relikviáitól, illetve dokumentumaitól. Előbbi, amelyek eredetileg a Fővárosi Múzeum anyagát képezték volna, a városháza három szintre osztott templomszárnyában létesített fiókmúzeumba különítette el. Itt egy ún. Jelenkori Múzeumot rendezett be nagy gipsz- és fémmakettekől (Központi Vásárcsarnok, Budai Vágóhid, Elevátorház, Szent László és Szent István kórházak, stb.).⁸ Ezekről a tárgyakról Kuzsinszky kategorikusan kijelentette: „(...) egy oly fővárosi múzeum keretébe, melynek történeti jelleggel kell bírni, nem illenek.”⁹

Az igazgató nézetei művészeti kérdésekben ugyanakkor éppen igazodtak a XIX. század utolsó harmadában uralkodó felfogáshoz. A fényképet mint művészeti közeget nem ismerte el: „A fényképeknek mindenestre meg van azon jó tulajdonságuk, hogy a lehető leghívebben rögzítik meg a tárgyat, másrészt azonban kevésbé tartósak s minden művészi érték nélküliek, a mi már a főv. múzeum méltán elvárható niveaujára való tekintettel is nélkülözhetetlenné teszi, hogy idővel aquarellekkal pótoltassanak.” – írta 1899-ben.¹⁰ Egyúttal azonban bizalmatlan volt a festészettel szemben. A városlátképeken csak a tárgy hűséges visszaadása izgatta, a képzőművészeti önérték hidegen hagyta. A lebontásra kerülő házak megörökítésével kapcsolatban, például így írt:¹¹ „Természetesen nem az ú.n. híres művészek alkotásairól van szó, kik dolgozni nem szeretnek, hanem olyanokéről, kik olcsó pénzen készítenek bizonyára oly jó képet, mint amazok 10-20-szoros áron.” Az

⁷ BTM. Adattár. 1899. augusztus 22-i levél a Fővárosi Tanácshoz.

⁸ Budapesti Hírlap, 1901. május 5. 11. A Jelenkori Múzeum.

⁹ BTM. Adattár. 428/1904.

¹⁰ BTM. Adattár. 1899. augusztus 22.

¹¹ Uo.

igazgató által mozgósított és előnyben részesített festők művészete a századfordulón már erősen konzervatívnak számított: Újváry Ferenc, Dörre Tivadar, Cserna Károly, Telepy Károly, Nádler Róbert, Györök Leó, Tölgyessy Arthur, Hány Gyula, Bruck Lajos, Ligeti Antal, stb. Talán az sem véletlen, hogy a városképek jó részét az Ernst Lajos igazgatása alatt álló Nemzeti Szalon kiállításain vásárolta. Ernst magyar történelmi ereklyegyűjteménye hasonlóan közömbös volt a művészeti kvalitással szemben.

Számba véve az 1897 és 1907 között begyűjtött tárgyakat, azt tapasztaljuk, hogy az Enea Lanfranconi magángyűjteményéből bekerült és a Toldy László fővárosi főlevéltárnok által addig módszeresen összegyűjtött budapestiensiana anyagokon (metszetek, térképek, színlapok, kisnyomtatványok, érmek, stb.) kívül túlnyomó részben régiségkereskedőktől szereztek be az emléktárgyakat. Ezeket egészítették ki a kortárs festőktől rendelt, vagy Nemzeti Szalon-kiállításokon vásárolt városlátképek. Mindez pontosan rávilágít a Fővárosi Múzeum sajátos helyzetére: nem alulról szerveződő, a városlakók által beadott tárgyakból létrejövő, illetve bővülő intézmény volt. Ilyesmit az 1890-es évek végén Budán próbáltak csupán gründolni – eredménytelenül.¹² A Budai Múzeum éppen Budának az ekkor még létező, de már eltűnőfélben lévő kisvárosias jellegére épült volna, a helyi tősgyökeres polgári családoknál felhalmozott helytörténeti anyag összegyűjtésével. Hogy a Fővárosi Múzeum ezeket nem tudta később megszerezni, az azzal magyarázható, hogy az egyszemélyes múzeumnak nem volt elég kapacitása egy ilyen feltáró munkára, és az intézménynek sem alakult ki igazi vonzereje ahhoz, hogy régi pesti vagy budai családoktól komolyabb mennyiségben tárgyakhoz jusson. Ezen túlmenően pedig a nagyarányú, rövid idő alatt lezajló betelepülés folytán már a századfordulón is érzékelhető volt az a jelenség, amit Kremmer Dezső, a múzeum alkalmazottja így fogalmazott meg: „A fő-

¹² A Budai Múzeumról szóló sajtóvita egyúttal fényt vet a budai és a pesti identitás közti ellentét kiéleződésére is ebben az időszakban. A „pesti gondolkozás, elhanyagolt Buda” érzése az egyesített fővárossal kapcsolatban mára feledésbe merült, de a századfordulón jelen volt budai probléma volt. (Buda és Vidéke. 1897. június 6. 3.; július 4. 3.; augusztus 1. 1–2.; augusztus 8. 1–2.; 1898. január 23. 1–2. 1898. február 1. 1–2.)

város összes alkotásait, intézményeit elsősorban a hasznosság nézőpontjából ítéli meg a budapesti ember. Ezen túl a »pesti lélek« a maga helyhez kötött, melegebb érzésvilágával mindezideig nem tudott kifejlődni s virágokat hajtani.”

Ugyanakkor a múzeum alapgyűjteményének részét képező céhemlékek egy jelentős része a század első évtizedében került be, elsősorban a jogutód ipartestületektől, de részben magánszemélyektől is, céhes mesterek leszármazottaitól. Ezek nem csak mint prominens városi alakulatok és egyik városi múzeumból sem nélkülözhető tárgyak voltak érdekesekek a századfordulón, de azért is, mert a modernitáskritikai, neokonzervatív gondolkodás számára a céh a zárt, szervesen képződő és fejlődő közösség, továbbá az ember, a munkaeszköz és a munka tárgya, végeredménye közt feltételezett harmonikus viszony ideáltípusát jelentette.

A városligeti épületet fokozatosan, mintegy tíz év leforgása alatt rendezték be. Kuzsinszky – mint említettük, nem volt múzeumi szakember – koncepciója egyszerű és régimódi volt. Alapvetően tárgytípusonként szortírozta a meglévő vagy begyűjteni kívánt anyagot, és csak itt-ott alakított ki tematikus egységeket, mint pl. az 1686-os, Buda visszafoglalására vonatkozó tárgyak vagy éppen a céhek esetében. Az egyféle tárgyak nagy mennyiségben felhalmozva együtt, a képek sűrűn, több sorban egymás fölé akasztva. Az élet-, lát- és eseményképeket általában méret szerint rendezve, a nagyobb tárgyakat, enteriorképző darabokként (is) felfogva az adott terem „egyensúlyának” figyelembe vételével mutatták be. A műszaki terveket, a metszeteket, a szobrokat, a jelvényeket, a zászlókat külön-külön sorakoztatták. A századfordulón muzeológiai körökben már heves bírálattal illettek azt, ami végül elkészült: hisz e koncepció a dekorativitás szempontját előbbre sorolta a történeti koncepció illusztrálásának, a tudomány által hitelesített fejlődési ív bemutatásának követelményénél.¹³ Ebben a múzeumban a régiségtárak „rendezési elve” érvényesült. Nem a már bent lévő tárgyak koncepciózus elrendezése, a muzeológiai feldolgozás volt az érdekes Kuzsinszky számára, hanem a „kint” lévő, még megszerzendő anyag, illetve a rohamosan pusztuló régi város dokumentálása. Ez részben

¹³ David Murray: Museums. Their History and Their Use. Glasgow. 1904. főleg 206-207.

persze természetes egy éppen létrehozandó gyűjtemény esetében, mégis, a Kuzsinszky-féle múzeum jellegzetesen egy, a modern tudományos igényű muzeológia előtti felfogást tükrözött, ami akkor tűnik ki igazán, ha felidézzük a múzeum I. világháború előtti, 1913–14-es átalakítási terveit.

Kuzsinszky 1907-ben megnyílt kiállítása őszintén szólva nem kavart nagy port. Sem Budapest népe, sem a szakmai körök nemigen figyeltek rá.¹⁴ Ahogy Feleky Géza megfogalmazta 1914-ben: a Székesfővárosi Múzeum szunnyadó múzeum volt. Komolyabb figyelmet csak akkor ébresztett, amikortól a városvezetés saját hatalmi reprezentációhoz egy modern festészeti gyűjteményt kívánt létrehozni. 1909–10-ben Bárczy István polgármester a főváros képzőművészeti költségvetését közvetlenül a Wildner Ödön vezette magisztrátusi közművelődési ügyosztály hatáskörébe vonta. 1910-ben megalakították a tanácsi múzeumi bizottságot, amelynek elnöke maga Bárczy lett. A polgármester mindig is érdeklődést tanúsított a múzeum iránt,¹⁵ ettől kezdve viszont egy modern képtár létrehozása lebegett a szeme előtt, amelyet a tervezett új városházán vagy a szintén tervbe vett fővárosi kultúrpalotában¹⁶ helyeztek volna el. Bárczy a szerzeményezést a huzamos város-

¹⁴ Komolyabb írás a megnyitó alkalmából csak annak a Schöpflin Aladárnak a tollából jelent meg a Vasárnapi Újságban, aki ekkor már a Fővárosi Múzeum alkalmazásában állt. (Schöpflint 1907. március 26-án vették fel. napi 4 koronás díjazással. BTM. Adattár. 633/1907).

¹⁵ Egy mai szemmel szinte valószínűtlen esettel, a Fővárosi Múzeum bútorgyűjteményét megalapozó Vogel-zongora megvételének történetével lehet Bárczynak a múzeumhoz fűződő viszonyát érzékeltetni. A Bárczy a Városház utcában működő Réthy Zsigmond-féle régiségkereskedő üzletben meglátott egy „rég pesti zongorát”, amelyet 240 koronáért kínáltak. Az árat Bárczy rögtön lealkudta 200 koronára, majd egy kis cédulára felírva az alapadatokat utasította Wildnert, hogy küldje be Kuzsinszkyt az üzletbe. A múzeumigazgató element és kissé meglepetten ezt írta beszámolóként: „Még bútoradarbja nem igen van a fővárosi múzeumnak s nem gondoltam, hogy ezt is gyűjtenénk, de ha a Tek. Tanács jónak látja, úgy kérem vegye meg a zongorát, mert kétségtől érdekes és mint pesti gyártmány, azt hiszem, ritka darab. Hogy Réthy fog-e még engedni az árból, nem tudom – nekem nem enged.” A hangszert, amely egy a II. világháborúban sajnos elpusztult Vogel-zongora volt, végül megvették és ettől kezdve tudatosan gyűjtötte a múzeum a hangszereket és bútorokat. (BTM. Adattár. 624/1907).

¹⁶ A fővárosi kultúrpalota tervéről – Remete László: A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár története. Bp. 1966. 77–85. és Vámos Ferenc: Lajta Béla. Bp. 1970. 267–280.

házi alkalmazásban álló Márffy Ödönre bízta. A világháború előestéjén az volt a kérdés, hogy a modern képtár a Fővárosi Múzeumba tagozódjon-e be, vagy attól függetlenül működjön (amelyet a kortárs, nem várostörténeti témájú festményeknek már ekkor is Csánkytól és Kuzsinszkytól független szerzeményezési és elhelyezési gyakorlata indokolt volna). 1914-ben a székesfőváros művészeti tárgyainak katalógusa már egyértelművé tette, hogy a képzőművészeti alapból történő vásárlásoknál nem a mű témája és/vagy budapesti vonatkozása lesz a mérvadó, hanem kizárólag az esztétikai értéke.¹⁷ A modern művészeti galéria létrehozása mellett magának a Fővárosi Múzeumnak a megreformálására is születtek elképzelések a városvezetéshez, konkrétan a Wildner Ödön vezette Közművelődési Ügyosztályhoz közeli szerzőktől. A nem túl bő magyar muzeológiai szakirodalom alapvető tanulmányokat köszönhet ennek a lázas időszaknak. Feleky Géza, Szabó Ervin, Kremmer Dezső és Csánky Dénes is nagyívű, komoly tanulmányokkal szolt hozzá ehhez a diskurzushoz.¹⁸

Mind a négy szerző a múzeum tudományos alapon való átszervezését kezdeményezte. Közülük ketten – Kremmer és Csánky – ekkor már a múzeum alkalmazottai voltak, akiket a városvezetés itáliai, illetve németországi tanulmányútra küldött a reformtervezet kidolgozására. E helyütt mindössze azokat a momentumokat kívánom kiemelni a dolgozatokból, amelyek a múzeum gyökeres átalakítását irányozták elő.

Kremmer az ún. miliőelv megvalósítását javasolta, amely egy-egy történeti korszak „egységes eszmei hátterének” bemutatását, „históriai képpé” tömörített lényegét enteriőrök megkonstruálásával valósította volna meg. Az egyes szobákban keveredtek volna az eredeti, a másolat

¹⁷ Budapest Székesfőváros művészeti tárgyainak katalógusa I. Képek. Bp. 1914. Idézi: Földes Emília –Mattyasovszky Péter: A Fővárosi Képtár. 1998. 11.

¹⁸ Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. Bq 708/61. [Budapest Székesfőváros Tanácsa számára írt felterjesztés] Csánky Dénes: Budapest Székesfőváros múzeumának átépítési programja. 1913. június. gépirat.; Városi Szemle, 1913. 119–145 Kremmer Dezső: A felsőolaszországi városi múzeumok és a székesfővárosi múzeum.; Városi Szemle, 1913. 305–352. Szabó Ervin: A városi múzeumok fôladatai és a Fôvárosi Múzeum.; Városi Szemle, 1914. 42–99. Feleky Géza: A művelődéstörténeti múzeum problémája és a Fővárosi Múzeum.

és a rekonstruált, azaz utánköltött tárgyak. Szabó ezt rossz iránynak ítélve felhívta a figyelmet, hogy a másolatokból és rekonstrukciókból felépített enteriőr a világkiállítások technikája. Ugyanakkor újabb ingoványra terelte az ügyet: „[...] nem minden korszaknak volt esztétikai kultúrája. Ha a múzeum hiánytalan és folytonos képét akarja bemutatni a város fejlődésének, sokszor kénytelen beérni közepes, sőt csúnya emlékekkel.”¹⁹ márpedig, mint írja: „Szép dolgokból minél többet összeszedni: megbocsátható; de közepes vagy csúf tárgyakkal tenni ezt, csak azért, mert valamely prekoncepciót tervbe illenek: a legnagyobb veszedelem. A kultúrtörténeti múzeumot ettől a veszedelemtől csak vezetője tapintata és ízlése mentheti meg.”²⁰ Szabó a könyörtelen, rendszeres és folyamatos selejtezés híve volt. Szigorúan csak a tipikust szabad a múzeumnak gyűjteni és még ennek az elvnek a betartása mellett is szerinte időről időre meg kell rostálni az anyagot. Feleky történelem- és múzeumkoncepciója ennél jóval korszerűbb volt. A Riegl-i felfogást integrálva, nem tett különbséget becses és kevésbé értékes történelmi korszak között, ebből adódóan szerinte a múzeum sem szelektálhat ezen az alapon a korszakok és a tárgyak között. Szabó és Feleky számára is abban állott a Fővárosi Múzeum alapproblémája, hogy a természetes módon a városlakók nosztalgiájára, a közvetlen környezettel való meghitt viszonyra építő Heimatmuseum hogyan elégítheti ki egyúttal a modern tudományos alapú muzeológia követelményeit. Szabó a goethei elvet vallotta: „Gehe vom Häuslichen aus, aber so du kannst, erobere dir die ganze Welt.” Azaz a lokális érzelmekhez, a személyes élményekhez, a gyerekkori helyekhez és tárgyakhoz kell kapcsolódnia, ugyanakkor törekedni kell a sajátos arculat kialakítására a helyes és önuralmon alapuló szelekciót gyakorló gyűjtéssel. Szerinte a városi múzeumok tudományossá tétele a racionalizálást követeli meg úgy a szerzeményezés, mint az elrendezés, a kiállítás tekintetében. Feleky is tulajdonképpen a Heimatmuseum kicsontozását javasolta: csak egy-egy vékony „évgyűrűt” kell az egyes korokból megtartani és nem szabad mindent gyűjteni. Csak a tipikust és az esztétikailag magasabb rendűt kell

¹⁹ Szabó E.: i. m. 317. (Városi Szemle)

²⁰ Uo. 318.

megmutatni, mivel csak ez képes, úgymond, a történeti fejlődést plasztikusan bemutatni. A múzeum az emberiség szükségszerű jelenéhez vezető fejlődést bemutatva képes a látogató számára metafizikai vigaszt nyújtani, a rosszat, mint szükségszerűt elfogadtatni. Feleky dolgozatának fantasztikus végkövetkeztetése, hogy a fővárosi múzeumot legjobb lenne a város mint olyan, mint kultúrtörténeti alakzat történetének múzeumává átalakítani. Feleky dolgozatában a Fővárosi Múzeum egyfajta vízió, amelyben az intézmény egy kultúrtörténeti alakzatot reprezentál, s így tölti be úgymond szociális feladatát.

Ezekhez az írásokhoz képest szinte földhözragadtnak hat Csánky Dénes 1913-ban a fővárosi tanácshoz benyújtott felterjesztése. Mégis ennek volt a legnagyobb hatása a múzeumra és további fejlődésére. Csánky világosan látta, hogy egy kortárs festészeti gyűjtemény, amelynek létrehozásán a városházán évek óta komolyan munkálkodtak, nem integrálható szervesen a városligeti múzeumba. Csánky, aki ekkor a Fővárosi Múzeum igazgató-helyettese volt, lényegében a Kuzsinszky által folytatott gyűjtési gyakorlatot rendszerezte és támogatta. A képzőművészeti gyűjtés lehetőségeit a következő esetekre korlátozta:

1. helyi építészeti vonatkozású művek, városképek, tájképek
2. helyi történeti eseményekre vonatkozó ábrázolások
3. helyi típusok, tipikus jelenségek ábrázolásai
4. helytörténeti szempontból nevezetes személyek portréi (szobrok is)

Csánky mereven ellenezte a fővárosi múzeumi gyűjtemény fölhígítását egy modern képtárral: „Csak a történelmi (archeológiai) szempont lehet a városi múzeum alapvető jellege, ezen épül fel, ez lesz erőssége, melyről ha lelép, össze kell omolnia.” E nézete furcsának tűnhet annak tudatában, hogy ő lett az 1933-ban, a Károlyi Palotában megnyitott Fővárosi Képtár első igazgatója, de ha figyelmesen elolvassuk az utóbbira vonatkozó munkaprogramját 1932-ből, akkor észrevesszük, hogy mindvégig következetesen megmaradt ennél az álláspontonál.²¹

²¹ A Károlyi Palota három szárnyában a három gyűjteményt – a képtárt, a Fővárosi Múzeumot és a főváros tulajdonában lévő Zichy Múzeumot – egy-

Csánky tervezetében találjuk a leginkább múzeumközeli, a valóságban rendelkezésre álló anyagot tekintetbe vevő érvelést. Ebből számunkra most talán az a legfontosabb, hogy egyszerre vetett számot a múzeummal kapcsolatos kettős veszéllyel. Egyrészt a kuriozitások, a városfejlődés szempontjából lényegtelen összefüggések olcsó bemutatása, a bulvármuzeológia gyakorlatával. Tisztában volt és elkötelezett volt a tudományos lényeglátás követelményével, amely egyébként a másik három hozzászólót is izgatta. Csánky számára is a „történeti okozatiság”, a tárgyaknak a használati összefüggésük szerinti bemutatása volt a cél.²² Ellenezte a csak típusok vagy a pusztán kronológia szerinti felhalmozó típusú kiállításokat (és ennyiben lépett volna túl Kuzsinszky-féle első kiállításon). Másrészt azt is világosan látta, hogy a Fővárosi Múzeum számára, a késői alapítás folytán csak igen korlátozottan és töredékesen állnak rendelkezésre a városi múlt emlékei, ezért a századfordulón általánossá váló enteriőrképzési gyakorlat, a kortárs muzeológia e kedvelt eszköze nemigen valósítható meg ebben a múzeumban.

A Fővárosi Múzeum átalakítása és a kortárs művészeti galéria létrehozása végül a világháború közbejötté miatt megghiúsult. A városligeti épület kiállítása az 1936-ban bekövetkezett bezárásig sem sokat változott: megmaradt régimódi, szunnyadó jellege, régiségtárakkal való hasonlósága. A gyűjteményt nem rostálták meg, nem alakították át és a gyűjtési irányokat sem változtatták meg lényegesen. Zavartalanul fejlődhetett, bővíthettek a gyűjtemény egyes egységei mintegy félszáz éven át. Így jött létre a Kiscelli Múzeum és az ugyanitt működő Fővárosi Képtár gyűjteményének ma legvonzóbb része, amely az ezredforduló kultúrtörténeti „reneszánsza” idején megint az érdeklődés homlokterébe került. Ez a bóbiskoló gyűjtemény ma készségesen áll a felfedezés, az újraértelmezés rendelkezésére. Mintha csak majd’ egy évszázad múltán igazolná az egykori reformátor mellékesen odavetett megállapítását: „Az úgynevezett múzeológia[sic] empirikus tudomány, elmélete csak utólag magyarázhatja meg és alig láthatja előre a kísér-

— mással szimbiózisban, de mégis, egymástól függetlenül és elkülönítetten kívánta betelepíteni (Csánky 1932. i. m. 13 – 20.)

²² Csánky: 1913. i. m. 39.

letek és a gyakorlat által talált és igazolt eredményeket.”²³ A mai magyar forrongó, átalakuló múzeumi világban nem árt emlékezni a száz éves Fővárosi Múzeumra.

A Kuzsinszky-féle múzeum, az 1907-es tárlat egyik terme
(BTM Kiscelli Múzeum)

²³ Feleky: i. m. 43.